

Tomasz Chrzanowski, Aleksandra Kortas

Aleksandra Kortas, "Befestigte Kneipe". Toruński lokale gastronomiczne i hotele w XIX i na początku XX wieku w świetle ksiąg adresowych i lokalnej prasy, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010. ss. 230

Rocznik Toruński 38, 243-246

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzje

Aleksandra Kortas, *„Befestigte Kneipe”*. *Toruńskie lokale gastronomiczne i hotele w XIX i na początku XX wieku w świetle ksiąg adresowych i lokalnej prasy*, seria: Biblioteka ToMiTo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss. 230.

Z pełnym uznaniem należy się odnieść do faktu, że od ponad dwudziestu lat Towarzystwo Miłośników Torunia nagradza młodych badaczy za prace poświęcone tematyce tego miasta. Najlepsze – zdaniem Komisji Konkursowej – opracowania publikowane są w formie książkowej w serii „Biblioteka ToMiTo”. W 2009 r. pierwszą nagrodę z zakresu historii otrzymała Aleksandra Kortas za recenzowaną pracę, powstałą na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Konstrukcja książki została przedstawiona w „Zagadnieniach wstępnych”. Pierwszy rozdział ma charakter wprowadzający, natomiast w pięciu kolejnych częściach pracy autorka postanowiła omówić hotele i poszczególne rodzaje lokali gastronomicznych. Pracę kończą „Wnioski końcowe”. W „Zagadnieniach wstępnych” został również sformułowany cel pracy, którym jest „odpowiedź na pytanie, które lokale były najchętniej odwiedzane przez Polaków i Niemców i czy w ogóle możliwe jest arbitralne rozstrzygnięcie tej kwestii” (s. 8). A. Kortas przedstawiła także jeszcze jedno założenie wstępne: „Kolejnym interesującym mnie zagadnieniem jest ustalenie, które z tych miejsc cieszyły się największą popularnością wśród poszczególnych warstw społecznych” (s. 8).

Materiał źródłowy, który został wykorzystany do realizacji powyższych celów, stanowią przede wszystkim księgi adresowe i prasa, przede wszystkim polskojęzyczna „Gazeta Toruńska”. Sondażowo, jak podkreśla A. Kortas (s. 11), dokonano kwerendy dzienników niemieckich, takich jak „Thorner Wochenblatt”, „Thorner Zeitung” czy „Thorner Presse”. Autorka porusza także kwestię ram chronologicznych pracy. Na s. 12 stwierdza, że ze względu na „różnorodność” wykorzystanych źródeł „nie sposób określić dokładnych

ram chronologicznych” (choć wskazuje na lata 1866–1914), zaznacza bowiem, że sięgnęła również po materiały z okresu wcześniejszego, jak i późniejszego (s. 12–13).

W drugim z rozdziałów – „Początki toruńskiej gastronomii i hotelarstwa oraz sytuacja miasta w XIX wieku” – autorka w interesujący i zwięzły sposób odnosi się do przemian w układzie przestrzennym XIX-wiecznego Torunia, przedstawia strukturę demograficzną i zawodową miasta, zwracając między innymi uwagę na status społeczny restauratorów. Słusznie podjęta została również w tym miejscu próba charakterystyki terminów określających poszczególne typy lokali hotelarsko-gastronomicznych, jak i krótki rys historyczny: „Gospody i szynki Torunia do roku 1793”. Fragment dotyczący regulacji prawno-administracyjnych dowodzi znanej z opracowań poświęconych innym obszarom życia publicznego skrupulatności XIX-wiecznych władz pruskich, poniekąd jednak rozczarowuje, gdyż właściwie w całości odnosi się jedynie do regulacji z drugiej połowy XIX i początku XX w. Wydaje się, że autorka powinna poświęcić nieco uwagi rozporządzeniom z pierwszej połowy stulecia i ukazać ewolucję prawodawstwa pruskiego dotyczącego prowadzenia lokali gastronomicznych.

Rozdział trzeci nosi tytuł „Hotele w XIX-wiecznym Toruniu”. Zaprezentowane charakterystyki lokali wypadają ciekawie. A. Kortas ukazuje choćby na przykładzie hotelu „Trzy Korony”, jak duży wpływ na stosunek polskiej społeczności do danego lokalu miało kryterium narodowościowe (s. 45–47). Przedstawione zostały także przyczyny zmiany właścicieli poszczególnych placówek. Autorka wskazuje również na to, że hotele pełniły funkcję ważnego ośrodka życia społecznego, kulturalnego i politycznego lokalnej społeczności. Niekiedy przybliżone zostają czytelnikowi karty dań.

Kolejny rozdział nosi tytuł „Restauracje i wyszynki” (s. 73–112). Z opisu działalności tego typu lokali wynika, że miały czasami iście „brązowy” charakter i odgrywały istotną rolę w kulturalnym i politycznym życiu miasta. Koncerty i innego rodzaju występy artystyczne, bilard, a nawet popisy akrobaticzne to tylko niektóre z rozrywek, jakie oferowały restauracje i wyszynki na przełomie XIX i XX w. Autorka stara się w miarę możliwości ustalić przyczyny zmian właścicieli i przenosin siedzib poszczególnych lokali. W bardzo kompetentny sposób analizuje z perspektywy socjotopograficznej oferty poszczególnych gospód, restauracji, szynków. Poznajemy bogatą ofertę alkoholi, towarów, preferowaną kuchnię.

Kolejną część pracy stanowi rozdział „Gospody i oberże”. Również do tego typu lokali na przełomie XIX i XX w. wdzierała się polityka. Na końcu tego rozdziału autorka stawia odważną tezę, że problem alkoholizmu „w zabo-

rze pruskim występował na dużo mniejszą skalę niż w Królestwie Polskim czy Galicji” (s. 128), co oczywiście nie oznacza, że Toruń był wolny od bójek spowodowanych nadmiernym spożywaniem napojów alkoholowych.

W części „Ogrody restauracyjne i lokale taneczne” A. Kortas stwierdza, że specyfika rozmieszczenia przestrzennego tego typu lokali polegała na tym, że mniejsza ilość ogrodów restauracyjnych znajdowała się w centrum miasta (s. 156). Te obiekty, jak stwierdza autorka, przeżywały swój rozkwit w drugiej połowie stulecia i oferowały wypoczynek „bliżej natury”. Organizowały przedstawienia operetkowe, koncerty muzyki poważnej, imprezy o charakterze charytatywnym, starały się wspominać ważne osobistości w dziejach miasta, np. Samuela Bogumiła Lindego. Lokale te stawały się estradą i sceną nie tylko dla toruńskich artystów, a menu w nich było uzależnione m.in. od świąt kościelnych, organizowano w nich również imprezy rodzinne. Na powstawanie ogrodów restauracyjnych miał ponadto wpływ wzrost popularności kąpielisk, stąd pojawienie się ogrodu na Kępie Bazarowej, z którego oferty korzystało m.in. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (s. 159–160). Znaczącą rolę w życiu gastronomii toruńskiej odgrywał rozwijający się ruch stowarzyszeniowy, co uwidaczniało się chociażby w organizowaniu prelekcji przez niemieckie emantypantki (s. 148).

Ostatni z rozdziałów został poświęcony „Kawiarniom i cukierniom”. Jak stwierdza A. Kortas, kawiarnie rozwijały się w Toruniu w okresie cesarskim, serwowano w nich obok wyrobów cukierniczych lody, wina, likiery, znajdowały się w nich niekiedy sale bilardowe. Autorka odnotowała nawet czytelnikę czasopism. Niektóre z tego typu lokali miały również charakter bardziej rozrywkowy, wystawiano w nich sztuki teatralne, organizowano koncerty.

„Wnioski końcowe” zawierają między innymi tezę o możliwościach chronologicznego podziału rozwoju omawianych lokali. Według autorki po 1890 r. wzrasta w tej mierze udział przedmieść. A. Kortas stwierdza ponadto, że w analizowanym okresie w zróżnicowanym pod względem narodowym i religijnym Toruniu nie było „większych konfliktów natury kulturowej” (s. 186). Lokale nie miały z reguły profilu wyznaniowego czy narodowościowego, ważniejszym czynnikiem kształtującym klientelę poszczególnych lokali był natomiast jej status społeczny i finansowy (s. 187).

Z całą pewnością za zaletę pracy należy uznać zamieszczenie „Katalogu obiektów noclegowo-gastronomicznych” (s. 188–219). W szerokim zakresie autorce udało się ustalić właścicieli poszczególnych lokali, co niewątpliwie podnosi wartość pracy, która dowodzi, jak ważnym i inspirującym dla historyka XIX stulecia źródłem pozostaje prasa codzienna. Należy również zauważyć fakt, że książka jest bogato ilustrowana. Szkoda natomiast, że niejasne pozostaje

stają zasady stosowania kryterium „popularności” poszczególnych lokali. A. Kortas powołuje się na nie właściwie w całej swej pracy (np. na s. 14–15, 39, 114), a jeden z podrozdziałów nosi nawet tytuł „Najpopularniejsze restauracje i miejsca wyszynku” (s. 74). Abstrahując od tego, czy autorka dokonała wyboru rzeczywiście najbardziej popularnych lokali, należy podkreślić, że w żadnym miejscu nie wskazuje, za pomocą jakich miarodajnych czynników ową „popularność” zweryfikowała.

Pewne wątpliwości nie zmieniają faktu, że „*Befestigte Kneipe*” należy ocenić pozytywnie. Praca stanowi ważny przyczynek do wciąż mało zbadanego fragmentu dziejów życia społecznego pomorskiego miasta drugiej połowy XIX w. i początków XX w. Lektura książki Aleksandry Kortas to interesujący „spacer” po dawnym Toruniu.

Tomasz Chrzanowski (Golub-Dobrzyń)

Krzysztof Mastycarz, *Czas wolny i rozrywka w Toruniu, Chełmnie, Grudziądzu i Brodnicy w XIV–XVI wieku*, Toruń 2010, ss. 296.

Kultura popularna, życie codzienne, święta i formy rozrywki poszczególnych grup społecznych mimo prowadzonych na coraz szerszą skalę badań w odniesieniu do średniowiecza i epoki wczesnonowożytnej w wielu aspektach pozostają nadal zagadnieniami nierozpoznanymi. Celem omawianej pracy jest przedstawienie form spędzania czasu wolnego i rozrywki w wybranych miastach ziemi chełmińskiej w okresie od XIV do XVI w. Analiza porównawcza sytuacji w ośrodkach miejskich o różnym charakterze, od zaliczających się do wielkich miast pruskich – Starego Miasta Torunia i Chełmna – po posiadające zróżnicowany potencjał małe miasta jak Grudziądz i Brodnica, pozwolić ma na wskazanie różnic i podobieństw w obrębie badanego zjawiska. Zamierzeniem autora jest uchwycenie momentu przełomowego i ukazanie zmian, jakie zaszły w formie spędzania czasu wolnego i rozrywki w badanym okresie. Analizie poddane zostały kolejno grupy uszeregowanego warstwowo społeczeństwa miejskiego: elity, warstwa średnia i niższa, a także kręgi władzy terytorialnej. Omawiane zjawiska analizowane są w dwóch, niekiedy przenikających się płaszczyznach: zawodowo-korporacyjnej i rodzinnej, co pozwolić ma na ukazanie bliskiego związku pomiędzy organizacją życia społecznego omawianych ośrodków a formami spędzania czasu wolnego i rozrywki. Osobne miejsce poświęcono także przedstawieniu miejsc rozrywek